

resarciri debet a debitore, juxta reg. 23. jur. in 6.

46. *Si tempus in gratiam debitoris determinatum est, ante illud solvere potest debitor: secus si etiam in gratiam creditoris determinatum invenitur.* — Resp. II. Quando tempus determinatum fuit in gratiam debitoris, prout communiter contingere solet, l. *Cum tempus*. 17. ff. *de Reg. jur.* potest debitor ante finitum tempus conventum solvere, teneturque solutionem creditor acceptare, l. *Quod certa*. 70. et l. *Qui res*. 98. § 4. ff. h. t. Ratio est, quia « Regula juris antiqui est omnes licentiam habere, his, quæ pro se introducta sunt, renuntiare, » l. penult. *c. de Pactis*. Si vero tempus in favorem creditoris determinatum fuit, prout fit, quando pro summa capitali mutuo accepta dari debet usura, debitor ante illud tempus solutionem præstare non potest, nec eam creditor accipere tenetur l. *Javolenus*. 15. ff. *De annuis legatis*. Et tractat communis doctorum.

47. *Si nullum tempus est determinatum, potest debitor differre solutionem donec petatur.* — Resp. III. Si nullum tempus pro solutione fuit determinatum, potest eam differre debitor, donec creditor petat. Abbas, in c. *Licet Heli. de Sim.* n. 13; Molina, disp. 564, n. 7; Lopez, leg. 8. tit. XIV. part. V; Gloss., 4; Carspor., p. II, constit. 28, definit. 19, ac communis aliorum. arg. l. *Debitorum præsentis*. 10. c. *de Pignor.* ac l. *In Fideicommissi*. 3. ff. *de Usuris*: cum concordantiis. Probatur etiam a sensu contrario; quia hoc ipso, quod tunc solum monitio creditoris necessaria non sit, si tempus solutioni præfixum est, eadem monitio, seu petitio debiti necessaria recte dicitur, si tempus præfixum non habetur. Ratio, quia quando in simili casu debitor solutionem non petat, prudenter præsumere potest debitor, creditorem quoad dilationem solutionis non esse invitum.

48. *Ponantur duæ limitationes.* — Limita conclusionem in casu, quo debitum descendit ex delicto, v. g. furto; tunc enim etiam sine petitione in culpabili mora restituendi ac solvendi delinquens est. Sylvester §. *Mora*. q. 1. « Semper enim moram fur facere videtur, » l. *In re furtiva*. 8. § 1. ff. *de Condict. furtiva*. Item limita, si debitor ex timore etiam reverentiali debitum petere non audeat, aut illud ignorat; in hoc enim casu debitor in culpabili mora esse censetur ex eo tempore, quo arbitrio boni viri solvere po-

test ac debet. Sylvester. loc. cit. et ita ad præsens intelligi debet. l. *In omnibus*. 14. ff. *de Reg. jur.* ibi: « In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præsentis die debetur, »

49. *Si certus locus solutioni est præfixus, ibi fieri debet.* — Resp. IV. Si certus locus solutioni præfixus est, solutio fieri debet in loco convento l. I. et l. *Is, qui*. 9. ff. *de Eo, quod certo loc. pet.* ibi: « Is, qui certo loco dare promittit, nullo alio loco, quam in quo promisit, solvere invito stipulatore potest. » Nec potest creditor alio in loco a debitore, solutionem juste petere lib. II. § 2. ff. eod. Excepto casu, quo debitor vel data opera, vel etiam justa de causa ad locum conventum nunquam veniret, aut venire non posset, uti expresse habetur l. I. ff. eod.

50. *Quid juris, si pro solutione locus præfixus.* — Resp. V. Si locus pro solutione determinatus non est, et debitum oriatur ex injusta acceptione, tenetur debitor propriis expensis restituere et solvere in eo loco, ubi creditor moratur, vel ubi dominus rem possessurus esset, si ablata non fuisset. Covarruvias, in reg. *Pactum*. p. I. n. 9; Lessius, lib. II. cap. xv. dub. 8. n. 48; Cajetanus, 2. q. 62. a. 5. et communis aliorum. Ratio est, quia creditor injuste læsus, perfecte reddi debet indemnus, notis juribus.

51. Si vero ex contractu quid debetur, et contractus in gratiam solius debitoris celebratus fuit simulque talis est, in quo debitor aliquid, idem numero iterum restituendum accepit (uti fit in commodato v. g.) tenetur debitor propriis expensis restituere rem acceptam in eo loco, ubi accepit. Lessius, loc. cit. n. 52; Gibal., *de Usuris*. lib. I, cap. III, a. 4, n. 7, et alii. Ratio est, quia æquum non est, ut ejus expensis restituatur, cujus commodum in contractu non quæritur. Et e contra par est, ut « qui sentit commodum et onus sentiat, » reg. 55. *de Reg. jur.* in 6. Nec tamen tenetur ad locum remotum, quo forsitan creditor migravit, remittere.

52. E contra, si quid idem numero restituendum debetur ex contractu in gratiam solius creditoris celebrato, qualis est, si quis depositum custodiendum in gratiam debitoris accepit, expensis ipsius creditoris dependentis v. g. restituendum venit; nec tenetur illud debitor propriis expensis ad dominum remittere, sive præsens sit, sive alibi existat; sed satisfacit, si ibi, ubi accepit, tradat. Idem Lessius, loc. cit. n. 54. et doctores commu-

niter, ratione et argumento, præced. n. a contrario sumpto.

53. Quod si autem quid debetur ex contractu gratuito, vi cujus aliquid accipitur, et nihil amplius redditur, uti fit in donatione, promissione, legato, solvitur res ibi, ubi tempore donationis v. g. existerat; nec tenetur donans, promissor, vel hæres rem donatam, etc. expensis suis ad donatarium, etc. transferre. Lessius, loc. cit. n. 59. Ratio est, quia qui rem gratis donat, vel promittit, non intendit se ad amplius obligare; sed relinquit donatario, an rem donatam velit suis expensis auferre, necne. Actus autem agentium non operantur ultra intentionem eorum. l. *Non omnis*. 19. ff. *de Rebus credit.* Barbosa, *de Action. Jur.* §. *Actus*.

54. Si tandem quid debetur ex contractu, ratione cujus aliquid datur, et aliquid accipitur, veluti in emptione, locatione, etc., locus solutionis ibi erit, ubi res, pro qua datur alia, fuit accepta; nisi aliter inter se conveniant contrahentes. Lessius, lib. II. cap. xv, dub. 8, n. 36; Engel, h. t., n. 7, ubi testatur, ita communiter sentire doctores. Ratio, quam proponit, et ad longum deducit Lessius, loc. cit. est, quia nullus alius locus justitiæ magis congruit; eo quod in similibus contractibus una res in locum alterius substituat, quod perfecto modo fieri nequit, nisi idem locus servetur.

55. *Debitum absque solutione tollitur acceptatione. Acceptilatio, quid?* — Resp. VI. Potest etiam debitor liberari a debito absque solutione per acceptationem, textu claro, § 1. Instit. *Quibus modis toll. obligat.* et l. *Pluribus*. 6. ff. *de Acceptilatione*. Est autem acceptilatio imaginaria solutio, per interrogationem debitoris et responsionem creditoris facta, « quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, si id Titius velit remittere, poterit sic fieri, ut patiat hæc verba debitorem dicere. Quod ego tibi promisi, habesne acceptum? et Titius respondeat, habeo: » sunt verba cit. § 1. Instit. *Quibus modis toll. obligat.* Ut autem acceptilatio valeat, fieri debet, cujus debiti remissio petatur cit. l. *Pluribus*. 6. ff. *de Acceptilatione*. Hinc ibidem dicitur: « Si ego aliud accepto tui, aliud tu rogasti, nihil valere acceptilationem. »

56. *Restituens chirographum, censetur tacite remittere debitum; non item, si pignus restituatur.* — Porro potest talis remissio debiti non tantum per expressa verba, sed etiam tacite fieri, et facta censetur; quando credi-

tor debitori Chirographum restituat, vel laeceret, aut deleat, l. II. § 1. ff. *de Pactis*, ibi: « Si debitori meo reddiderim cautionem, videtur inter nos convenisse, ne peterem. » Non item, si ante solutionem pignus restituat creditor, l. III. ff. *de Pactis*, ibi: « Postquam pignus vero debitori reddatur, si pecunia soluta non fuerit, debitum peti posse, dubium non est. » Estque communis doctorum.

57. *Licita est compensatio tam publica quam occulta, eaque debitum tolli potest.* — Queritur III. Utrum etiam per compensationem rite fieri possit solutio, et debitum expungi? Ante responsionem scito, quod « Compensatio sit debiti et crediti inter se contributio; » l. I. ff. *de Compens.* quæ, si publice fiat, publica erit; si occulte, occulta: sic. v. g. Si quis tibi centum debet florenos, et illos vis ordinaria acquirere non valens, ab eodem in occulto surripis totidem florenos; vel debitor ejusdem occultus existens solutionem in æquivalenti non præstas, diceris occultam facere compensationem. Hoc notato. Resp. I. Si debite adsint conditiones, omni jure licita est compensatio. Divus Thomas, 2. 2. q. 66. a. 5. *ad Testium*; Glossa, in can. *Jus gentium*. 9. dist. 1. §. *Sedium*; Abbas, in c. *Sicut*. 29, n. 14 et 15. *de Jurejur.*; Navarrus, *Man.* cap. xvii. n. 112; Sylvester, §. *Furtum*. q. 13; Layman, lib. III. tr. III. p. I. cap. 1. n. 9; Molina, disp. 691, n. 1; Lessius, lib. II. cap. xxvii. n. 16; Engel, h. t. n. 15, et communis aliorum. l. *Dedisse*. 76. ff. *de Verb. Signif.* ibi: « Dedisse intelligendus est etiam is, qui compensavit. Nec enim interest, solverit, an pensaverit; » prout dicit Pomponius, l. *Si debitor*. 4. ff. *Qui potiores in pignor.* Concordat, l. *Si constat*. 4. c. *de Compensat.* Ratio est, quia jure naturali, et gentium licitum est, ex rebus debitoris sibi satisfacere, seque indemnem reddere; quando aliter solutionem obtinere quis nequit.

58. *Etiam si ex parte utriusque concurrant debita inæqualia.* — Nec refert, si debita sint inæqualia; v. g. tu debes alteri ducentos, et ille tibi ex alia causa centum florenos, poteris enim nihilominus uti compensatione quoad concurrentem summam, centum vide licet florenorum. Textus expressus habetur cit. l. IV. c. *de Compensat.* ubi etiam statuitur, quod non tantum tollat obligationem, ac sistat cursum a die, quo per debitorem opponitur compensatio, sed etiam a die, qua duo hujusmodi debita concurrerunt.

59. *Ut compensatio sit licita, requiritur primo, ut debitum sit certum.* — Dicitur notanter in conclusione: « Si debita adsint conditiones. » Ut enim compensatio sit licita, et subsistat, requiritur primo, ut debitum sit certum, l. IV. c. de *Compensat.* et quidem pro foro externo, ac si publice fiat, « ut causa ex qua compensatur, liquida sit, et non raultis ambagibus innodata, sed possit iudici facilem exitum sui præstare. » ut l. XIV § 1. c. de *Compensat.* ubi etiam monentur iudices ut « non proclives ad admittendas compensationes existant. » Ratio est; quia « in dubio melior est conditio possidentis. »

60. *Secundo (loquendo de foro cæterno) ut fiat circa res ejusdem generis.* — Secundo requiritur pro foro externo, ut fiat compensatio circa res in eodem genere fungibiles: quare valet quidem, si per compensationem pecuniæ pro debito pecuniario, frumentum pro frumento, oleum pro oleo surripiatur: non item, si pecunia pro equo, aut equus pro bove, etc. Abbas, in c. *Bona fides.* n. 12. de *Compensat.*; Molina, disp. 61. n. 1; Layman, loc. cit. n. 9; Engel, loc. cit. n. 13, et alii. Ratio est, tum quia l. II. § 1. ff. de *Rebus credit.* « Aliud pro alio, invito creditori solvi non potest: » tum quia diversæ sunt æstimationis; transiretque talis compensatio in novum contractum emptionis, vel permutationis; qualem inire invitatus regulariter nemo tenetur, juxta superius dicta. Potest nihilominus in hoc casu res aliena diversi generis pro alia re debita retineri. Engel, loc. cit. arg. l. *Si non sortem.* 26. § 4. ff. de *Condict. indebit.*

61. *Tertio, ut ordinaria via obtineri facile nequeat.* — Tertio requiritur, ut alia convenientiori, et ordinaria via debitum facile obtineri non possit. Glossa, in can. *Jus gentium*, 9. dist. 1. §. *Sedism.* Layman, loc. cit. n. 9. arg. l. un. c. *Ne quis in sua causa.* ibi: « Generali lege decernimus neminem sibi esse judicem, aut jus sibi dicere debere. » Molina, disp. 691. n. 1.

62. *In foro externo quorundam debitorum compensatio non datur. Et quorum?* — Porro pro foro externo sunt quædam debita excepta, ita ut in illis pro foro externo compensatio non valeat, emansi sint ejusdem generis, et alia via obtineri nequeant. Veluti si quis reipublicæ ex causa vectigalis, vel tributi debet, l. III. de *Compensat.* Item si quis debet ex furto, rapina, spolio, fraude etc. l. fin. § 2. c. de *Compensat.* ibi: « Possessionem

autem alienam perperam occupantibus compensatio non datur. » Rursus si quis debet ex deposito, c. fin. de *Deposito.* ibi: « Sane depositori licuit pro voluntate sua depositum revocare, contra quod compensationi, vel deductioni locus non fuit. » Ubi per ly « deductioni » compensatio ex parte intelligitur. Glossa, in cit. c. fin. §. *Contra quod.* quæ fit, dum debita sunt juxta dicta superius n. 58.

63. *Inter hæc etiam est debitum ex commo dato.* — Utrum autem in foro externo etiam in commo dato compensatio valeat, necne, controversum est inter doctores. Sylvester siquidem §. *Compensatio.* Abbas, in cit. c. fin. de *Deposito.* n. 12. citans communem, affirmativam tenet; Engel, vero h. t. n. 13; Lessius, lib. II. cap. xxvii. n. 16. et alii negativam tuentur, quibus et nos adharemus ob juris textum revera satis clarum l. fin. c. de *Commodat.* ibi: « Prætextu debiti, restitutio commodati non probabiliter recusatur. »

64. *Pro foro interno licita est compensatio occulta in quovis debito, etiam circa res alterius ejusdem generis, haberi nequit compensans: simulque debitum sit certum, et ordinaria via obtineri nequeat.* — Verum pro foro interno conscientia hæc debitorum exceptio locum non habet; sed potest etiam fieri compensatio occulta, ita ut rem quamcunque creditoris etiam alterius generis in æquivalenti (si ejusdem generis haberi non potest) vel occulte surripere, vel, si jam habet (uti fit in deposito, commo dato, re per furtum vel fraudem acquisita, etc.) retinere debitor valeat; dummodo debitum sit certum; etsi illud probare nequeat; (uti pro foro externo requiritur l. XIV. § 1. de *Compensat.*) et debitor rem suam ordinaria via acquirere commode nequeat. Ita doctores n. 57. citati cum communissima aliorum, ob rationem ibidem citatam.

65. *Monitio doctorum ad occulte compensationem.* — Monent tamen plerique, ut Molina, Layman, loc. cit. Abbas, in c. *Sicut.* 29. n. 13. debitorem occulte compensantem, ut omni possibili modo vigilet, ac laboret, ne creditor vel hæres, ipsi debitori, vel hæredibus illius denuo solvant, aut ex erronea conscientia peccatum committant, omittendo solutionem, ad quam adhuc se obligatos existimant. Item attendat, monent, ne det scandalum, aut se ipsum infamet, ac tanquam alienæ rei invasor, vel fur in foro externo habitus puniatur: sic enim per accidens

etiam in foro interno peccatum committeret.

66. *De occulta compensatione famulorum, et aliorum servitium. Remissive.* — De occulta compensatione famulorum, et aliorum servitium, etc. dictum est supra tit. XVIII. de *Locatione et conducto.* § 4. n. 105.

§ III.

DE ORDINE INTER CREDITORES IN SOLVENDIS DEBITIS SERVANDO, DUM DEBITOR NIMIS OBÆRATUS MORITUR, AUT CEDIT BONIS: UBI ETIAM DE CONDICTIONE INDEBITI.

67. *Conditio indebiti definitur.* — Quæritur I. Quid sit conditio indebiti, et quando locum habeat? Resp. Conditio est actio personalis, quam quisque habet contra eum, cui indebitum, hoc est, aliquid quod ei non debebat, per errorem solvit. Ita in re communis doctorum arg. tot. tit. ff. et c. de *Conditione indebiti.* Declaratur definitio exemplo, v. g. si quis non amplius recordans, aut ignorans, a se, vel uxore, aut œconomo suo debitum aliquod creditori jam esse solutum, denuo solvat, potest dein, id rescians, ita solutum tanquam indebitum condicere, id est, actione instituta repetere; si aliter reddere nolit creditor. Idem est, si quis ex ignorantia putet se de jure quid debere alicui, illudque solvat, quia, uti n. 72, dicemus, datur conditio indebiti, non tantum, si solutio per errorem facti, sed et si per errorem juris facta est.

68. *Indebitum ac debitum triplex.* — Pro secunda quæstionis parte prænotandum cum Glossa, in c. fin. h. t. §. *Indebitum.* Abbate, in idem. n. 4, 7 et 8, h. t. et aliis: sicut debitum, ita indebitum varium, præsertim vero triplex dati. Primo enim datur indebitum jure tam naturali quam civili, id est, quod nec jure naturali, nec civili debetur; secundo datur indebitum jure naturali tantum, jure civili vero debitum; tertio datur indebitum solo jure civili, naturali jure vero debitum. Si ex nudo pacto oritur obligatio, et debitum. Si de jure naturali; quod tamen de jure civili est indebitum. *Juris gentium.* 7. § 4. *Sed cum nulla.* ff. de *Pactis.* Hoc notato.

69. *Qui utroque jure indebitum per errorem solvit, repetere potest.* — Resp. I. Qui utroque jure indebitum, id est, quod nec jure naturali, nec civili debuit, per errorem solvit, solutum condicere, ac repetere potest. Com-

munis ac certa, tot. tit. ff. et c. de *Conditione indebiti.* Ratio est, « quia natura æquum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiore. » l. *Nam hoc.* 14. ff. de *Condictio indebiti.* Hoc autem inique fieret si utroque jure indebitum solutum repeti non potest.

70. *Solvens debitum jure civili, naturali vero indebitum, repetere potest.* — Resp. II. Qui per errorem solvit indebitum jure naturali, debito vero jure civili, solutum pariter condicere, seu repetere potest. Glossa, loc. cit. Abbas, in c. fin. h. t. n. 14; Pirhing, eod. n. 32. et alii, arg. l. *Si non sortem.* 26. § *Indebitum.* 3. ff. de *Condictio indebiti.* Ratio est, quia qui per errorem solvit, certat de damno vitando, is vero, qui solutum accepit, de lucro captando; in quo casu, nec juris ignorantia nocet, l. *Error.* 8. ff. de *Jur. et fact. ignorant.* ibi: « Cæterum omnibus juris error in damnis amittendæ rei suæ non nocet. »

71. *Pariter repetere quis potest solutum per ignorantiam facti, indebitum jure civili; et debitum jure naturali; dummodo ignorantia crassa et supina non sit.* — Resp. III. Quando quis id, quod jure naturali tantum, non item civili debet, per ignorantiam facti solvit, condicere ac repetere solutum potest. Glossa, in cit. c. fin., h. t. §. *Indebitum.* Abbas, in idem. n. 12, arg. l. *Error.* 8. ff. de *Jur. et fact. ignorant.* ibi: « Error facti ne maribus quidem in damnis vel compendiis obest. » Dummodo supina, crassa, aut affectata non sit, l. *Nec supina.* 6. ff. eod. ibi: « Nec supina ignorantia ferenda est factum ignorantis. » Ratio ibidem assignatur; quia hujusmodi ignorantia pro scientia habetur; ubi autem quis scit se jure naturali quid debere, haud dubie solvere, aut solutam jam relinquere tenetur; etsi jure civili ad id non teneatur, eo quod ignorantia talis non excuset, c. *Apostolicæ.* 9. de *Cleric. excommun. minist.* et c. II. de *Constit.* in 6. Abbas, loc. cit. et communis.

72. *Universaliter et absolute loquendo, sive per juris, sive per facti ignorantiam indebitum quis solvat, repetere potest. De ignorantia juris plena.* — Resp. IV. Præcedentes conclusiones procedunt ita, ut indebitum solutum repetere quis possit, sive per ignorantiam juris, sive facti solverit. Calvinus, §. *Condictio indebiti,* ubi citat alios. Quoad primam et secundam conclusionem tenent etiam Abbas, in cit. c. fin., n. 11 et 14, h. t.; Glossa in idem §. *Indebitum.* Pirhing et alii. Quoad